

40 Yıl Sonra Nurettin Topçu

“Nurettin Topçu Bugün Bize Ne Söyler?”

**TÜRKİYE
YAZARLAR BİRLİĞİ**

Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları - 65
Toplantı Metinleri -16
ISBN: 978-975-7382-90-4
Ankara, Haziran 2016

40 Yıl Sonra Nurettin Topçu Bilgi Şöleni Tertip Heyeti

D. Mehmet Doğan
Hicabi Kırlangıç, Prof. Dr.
İbrahim Ulvi Yavuz
Ferhat Koç
Ahmet Fatih Gökdađ
Muhsin Mete
Mahmut Bıyıklı
Hüseyin Akın
Şakir Kurtulmuş
Cahit Çollak

İlim Heyeti

Musa Kâzım Arıcan, Prof. Dr.
Mustafa Orçan, Prof. Dr.
İsmail Kara, Prof. Dr.
Mustafa Kara, Prof. Dr.
Recep Şentürk, Prof. Dr.
M. Fatih Birgül, Doç. Dr.

Akademik Sekreteryâ

Muhammed Enes Kala, Yrd. Doç. Dr.
Bahattin Cizreli, Arş. Gör.
Mustafa Kemal Sağlam, Arş. Gör.
Nurseli Gamze Korkmaz, Arş. Gör.

Son okuma ve tashih

Dilara Coşkun

Faaliyet Asistanı

Merve Aksakal

Tasarım: mtr tanıtım görsel hizmetler

Baskı: Özel Ofset

Nurettin Topçu'ya Yöneltilen Eleştiriler

Yusuf Turan Günaydın
Araştırmacı yazar

Türkiye'de Nurettin Topçu ne kadar okunmuş ve ne kadar anlaşılmuştur? İlk bakışta söylenebilir ki, sağlığında ve ölümünden sonra uzun bir süre Topçu külliyyâtının bütünlüklü bir biçimde ele alınıp değerlendirilmesi ve dolayısıyla da eleştirilmesi pek de söz konusu olmamıştır. Bu tarz bir değerlendirme ve eleştiri çabası sağlığında basılan ve yakın bir zamanda Hareket'teki yazılarından derlenen 'bütün eserleri'nin bir külliyyat hâlinde okuyucuya sunulması, sağlam bir bibliyografyasının hazırlanması¹ ve Hece dergisinin düzenlediği Nurettin Topçu Özel Sayısı'na kadar gecikmiş gözükmetedir.

Eleştirilere Toplu Bakış

Öncelikle belirtelim ki Topçu'ya yöneltilen eleştiriler çoğu zaman birer suçlamaya dönüştürülmüş gözükmetedir. Doğan Sözlüğü'nde eleştiri kavramının, tanımından hemen sonra "Daha çok karalama."²ek cümlesiyle açıklanmış olmasına ve zaten gündelik kullanımda da bu anlamı hemen hepimizin vurgulamasına bakarak Topçu'ya yöneltilen 'tenkit'lerin tam anlamıyla 'içinde karalama / suçlama da taşıyan eleştiri' olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Burada tespit edebildiğimiz eleştirilere biraz da bu şekilde yaklaşılması gerekmektedir.

Kolayca suçlamaya dönüşebildiğini gördüğümüz bu eleştirilerin bir önemli özelliği de birbirleriyle çelişmeleridir. Bu çelişmeye ilk kez Ezel Erverdi dikkat çekmiş ve ana eleştiri başlıklarını art arda sıralayarak bunların toplu bir görünümünü sunmuştur.³

Topçu'ya Yöneltilen Eleştirileri Tasnif

Bu eleştirileri başlıca altı grupta toplayabiliriz:

İlk sırada "yabancı düşmanlığı" suçlaması gelmekte; buna bağlı olarak da "hastalıklı Yahudi düşmanlığı" ve "Nasyonal Sosyalizm'in Hitlerci yorumuna açık bir hayranlıktan söz edilmektedir. İkinci grupta ise Türkiye'de bir grup aydının savunduğu ve Topçu'nun da dâhil görüldüğü Anadoluculuk anlayışından kaynaklanan düşüncelerine yöneltilen eleştiriler bulunmaktadır. Topçu'nun tabiat konusuna yaklaşımı ise görebildiğimiz kadarıyla sadece

1 Yazı ve eserlerinin bibliyografyası için bk. İsmail Kara, *Nurettin Topçu: Hayatı ve Bibliyografyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013. Hakkında yazılanların bibliyografyası ve *Hareket* dergisinin yazar soyadlarına göre alfabetik dizini için bk. Yusuf Turan Günaydın, "Nurettin Topçu Bibliyografyası-II", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2016, S. 109, s. 552-560; "Hareket Dergisi Dizini", a.y., s. 561-635.

2 D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, 3. b, İstanbul 1986, s. 969.

3 Bk. Ezel Erverdi, "Bir İzin Peşinde", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 70-71. Burada söz edilen ana başlıklar -biri hariç- kaynak belirtilmeden verildiği için hepsine ulaşamamış olabiliriz. Fakat araştırmamızın, Topçu'ya yöneltilen belli başlı eleştirileri yansıttığını söyleyebiliriz.

Necip Fazıl tarafından dile getirildiği şekliyle bir tür 'dehrilik' suçlamasıdır. Yine bir kaynaktan Topçu'nun önem verdiği düşünce ve tavır adamlarından Gandhi dolayımında pasifizizmle suçlandığını görülmektedir. Son zamanlarda dile getirilen bir eleştiri de Topçu düşüncesinin 'oryantalist izler taşıdığı' yolundadır. Topçu'nun aldığı bir erken dönem eleştirisi de *Hareket* dergisinde yayınlanan "Çalgıcılar" yazısı dolayısıyla rejim karşıtlığıyla suçlanmasıdır.

a) *Yabancı düşmanlığı*: Zaman zaman Topçu adı ve fikriyatıyla birlikte dile getirilen "yabancı düşmanlığı" eleştirisinin birbirine bağlı iki alt başlığı bulunmaktadır. İlki Topçu'nun "hastalıklı Yahudi düşmanlığı" ile ikincisi "Nasyonal Sosyalizm'in Hitlerci yorumuna açık bir hayranlık" ile suçlanmasıdır. Bu tür eleştiriler asıl itibarıyla, evinde 'Hitler'in devasa bir resminin asılı olduğu' şeklinde kayda geçirilen bir hâtrât bilgisi⁴ dolayısıyla güçlü bir şekilde gündeme gelmiş görünmektedir.

Söz konusu eleştiriler *Hece* dergisinin Nisan 2006 tarihli sayısında, aynı derginin Nurettin Topçu Özel Sayısı vesilesiyle Laurent Mignon tarafından bütünlüklü ve kapsamlı bir biçimde gündeme getirilmiştir.⁵ *Hece*'nin Topçu Özel Sayısı'nın yayınından bir yıl kadar önce İsmail Kara'nın içinde Topçu'yla ilgili bir bölüm de bulunan hatıraları yayımlanmış⁶ ve bu yayın Mignon'un söz konusu ettiği birtakım noktalara mesnet sağlamıştır.

Mignon zikredilen yazısında "Topçu'nun karanlık yön(leri)" olarak üçü de hemen hemen aynı kapağa çıkan üç hususun altını çizmektedir: "Hastalıklı Yahudi düşmanlığı", "Yabancı düşmanlığı" ve "Nasyonal Sosyalizm'in Hitlerci yorumuna açık bir hayranlık".

Topçu'nun düşüncesine şöyle bir âşına olan ve *Hareket* dergisinin Topçu ölünceye kadarki yayın çizgisi hakkında az da olsa bilgi sahibi olan herkesbu hususlarda bir fikir sahibidir aslında. Fakat konunun *Hareket* dergisinin koleksiyonlarıyla, bütünlüğü içinde yüz yüze gelmeden ve onun son devir sûfilerinden Abdülaziz Bekkine ile olan ilişkileri bilinmeden anlaşılamayacağı kanaatindeyim. Hemen belirtmelidir ki Bekkine-Topçu ilişkisi, Mignon tarafından eleştirilen düşünceleri konusunda mutlaka göz önünde bulundurulması gereken bir dönemeçtir. Topçu külliyatına topluca baktığımızda diyebiliriz ki bu bapta eleştiri konusu olan düşünceleri, bu külliyatın birbirini bütünleyen parçaları arasında öne çıkan, özellikle vurgu yapılan bir yanını göstermemektedir. Ayrıca "Topçu'nun dinamik ahlâkî tasavvufçu dünya görüşü evrensel ve iradî bir insana hitap eder" ve dolayısıyla "Yahudi karşıtı ve ırkçı Alman dünya görüşünün bununla uzlaşması oldukça zor"dur diyen Ergün Yıldırım, sadece çelişkiye dikkat ederek geçmektedir.⁷

Topçu'da "Yahudi düşmanlığının patolojik boyutlarda" olduğunu düşünen Mignon bunu çok kesin bir dille söylemekte, onun "ırkçı ve faşizan eğilimlere sahip olduğunu" da eklemektedir. Mignon'un künyesini verdiği Yahudilik konulu makalelerinden⁸ yola çıkarak Topçu'nun faşizan bir Yahudi düşmanı, dolayısıyla da "insancılık karşıtı" olduğunu söylemek mümkün

4 Bk. İsmail Kara, "Bir Kâsedan Bin NeşvePeydâ (Nurettin Topçu)", *Sözü Dilde Hayali Gönülde*, Dergâh Y., İstanbul 2005, s. 26-57.

5 Bk. Laurent Mignon, "Nurettin Topçu Özel Sayısının Ardından Birkaç Düşünce", *Hece*, Yıl: X, Nisan 2006, S. 112, s. 122-127.

6 İsmail Kara, *a.g.e.*, s. 26-57.

7 Ergün Yıldırım, "Topçu Türklüğü İçinde Tutan Bir İslâmcılığın Temsilcisidir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 196.

8 Nurettin Topçu, "İnsanlar ve Yahudiler", *Ahlâk Nizamı*, Dergâh Y., İstanbul 1999, s. 205-209; "Para ve Yahudi", *a.g.e.*, s. 210-213; "İslam Davası ve Yahudilik", *a.g.e.*, s. 214-218.

müdür? Topçu'nun gerek *Hareket*'te, gerekse diğer süreli yayınlarda yayınladığı yazılar bugün artık tam bir liste hâlinde okuyucu ve araştırmacılara sunulmuş olduğundan söz konusu yazıların Topçu külliyyatı içinde nereye tekabül ettiği rahatlıkla ölçülebilir durumdadır.

Topçu, 'Yahudi' kelimesini bir ırkın adı olarak görmekten çok kavramsallaştırarak kullanmış gözükmektedir⁹ ve bu kavram Topçu külliyyatında 'sermayeyi tekelinde bulundurarak ve bunun verdiği güce dayanarak insanlığa zulmeden' odakları sembolize etmektedir. Aslında o, bu gücü elinde bulunduran ve onu âdil bir biçimde insanlarla paylaşmayan *dindarlar* için belki çok daha ağır ifadeler kullanmıştır. Dolayısıyla Topçu'yu bu hususta eleştirmeden önce benzer tavra sahip 'zengin-Müslüman dindar' tipiyle ilgili düşüncelerini, daha da doğrusu sermayeyle ilgili düşüncelerinde göz önünde bulundurmak gerekir. Tam da bu noktada Topçu'nun zenginlik-fakirlik problemi konusunda tasavvufi anlamdaki yorumlardan nasıl yararlandığı önem kazanmaktadır. Bu konudaki düşüncelerinin bir kısmını '*Ahlâk Nizamı*' adlı eserinde vurgulu ifadelerle dile getirmiştir.¹⁰

Elbette ki Topçu'nun Yahudileri konu alan yazılarında bugünden bakıldığında, dönemin birçok yazarında da olduğu gibi 'faşizan' çağrışımlarla yüklü cümleleri bulunabilir. Açık ki dönemin 'civcivli' ortamından kaynaklanan bu cümleler, bu üslup Topçu'nun asıl vurgulamak istediği şeyleri ne yazık ki gölgelemektedir. Bu bakımdan Mignon'un dile getirdiği "*İnsanı düşündükleri veya yaptıkları için değil, etnik kimliği yüzünden dışlayan biri*" şeklindeki suçlamanın abartılı olduğu açıktır. Sonuçta *Kur'an* da Yahudi kavramına ağır olumsuzluklar yükler fakat bunu yaparken hiç de 'ırkçı' bir noktadan hareket etmez; bu olumsuzluklar bir 'ırka' yüklenmiş olmaz. Çünkü bu tür olumsuzluklar bir insanın mensup olduğu ırk dolayısıyla değil, tam da Mignon'un söz ettiği "insanın düşündükleri ve yaptıkları" dolayımında söz konusudur. Konuyu ortaya koymadaki zorluk biraz da 'Musevilik' dininin tarih boyunca Yahudi ırkıyla tam anlamıyla kaynaşmış olmasından doğmaktadır. Çünkü bilinen anlamdaki Musevî anlayışa yöneltilen eleştiriler işte bu sebeple Yahudilere de yöneltilmiş sayılmaktadır. Buna karşılık Hıristiyanlığa yöneltilen eleştiriler hiçbir zaman bütünüyle Romalılara, Müslümanlığa, Araplara veya Türklere yöneltilmiş olmaz.

Mignon eleştirilerini Topçu'nun "Ruhsal bunalım yaşadığına dair deliller'den söz etmeye kadar vardırırmaktadır. Yaşadığı dönemin yüklediği birçok sorundan dolayı Topçu da bunalmış olabilir ama bu tür bunalımların bir suçlamaya dönüştürülmesi gerçekten anlamsızdır. Bu bağlamda Topçu'nun yaşadığı bunalımı en güzel anlatan metin sanırız "Yıldırım'ın Huzurunda" adlı öyküsüdür.¹¹Bu eserde Topçu, şeyhi Bekkine'nin ölümünden sonra duyduğu üzüntüyü yaşadığı toplumsal sorunlarla birleştirmekte ve mutasavvıfane bir yaklaşım ortaya koymaktadır: Memleketin birtakım evlâtları köklerine ihanet etmektedir; bu onu derinden yaralamakta ve bu tür yabancılaşmış kimseleri öfkesinin selinde boğmak istemektedir. İstemektedir ama bir ses ona sakin olmasını ve onların da kurtuluşu için dua

9 Bu alanda bir başka kavramsallaştırma için bk. Teoman Duralı, *Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyeti*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.

10 Bk. Nurettin Topçu, "Din Hayatı", *Ahlâk Nizamı*, Hareket Yayınları, 2. b., İstanbul 1970, s. 185-194 ve diğer bölümler.

11 Bu bapta ayrıca Hareket Yayınlarınının 1 no.lu ve 4 sayfalık bir yayını olan *Din ile Kin'in Mücadelesi* (Anı B.evi, Ankara [1952]) başlıklı broşür yeterli bir fikir verebilir. Bu broşürü artık kütüphanelerde bile bulmak zor olduğundan *Devlet ve Demokrasi* adlı kitabının ikinci baskısına (Dergâh Y., İstanbul 1998, s. 209-214) konulması isabetli olmuştur. Metin için ayrıca bk. *Nurettin Topçu ve Bugünkü Türkiye*, derl. Muammer Çelik, Ülke Kitapları Y., 1. b., İstanbul 2000, s. 15-20.

etmesini öğütlemektedir. Yaşadıkları karşısında öfkeyle dolu bir ruh böylece dinginleşmekte, çözümlü faşizan-baskıcı bir tutumda değil, 'insancı' bir yaklaşımda aramaktadır.¹²Elbette belli aşamalardan geçtikten sonra...

Onu yakından tanıyanlar da Topçu'nun bu yaklaşımı hususunda birtakım gözlemlerini aktarmışlardır. Bunlardan Ezel Erverdi'nin gözlemlerini alıntılanmak konuyla ilgili bulanıklığı açmada büyük ölçüde yardımcı olmaktadır: *Nurettin Bey, "Kuvveti damarlarda akan kanda veya adalelerde değil, kalbin derinliklerinde aramamızı, burada bulacağımız ilâhî neşve ile sonsuza uzanırken irademize kavuşacağımızı" söylüyordu. "Hür ve kuvvetli olan insan yırtıcı olan değil, yaratıcı olan insandır.," "Acımayan, merhamet duymayanlar gâfildir, korkaktır ve bedbahttır." diyordu.*¹³

Atasoy Müftüoğlu da bu hususta benzer bir izlenime sahiptir: *"Nurettin Topçu, gerçek bir ahlâk ve gerçek bir felsefe adamı olarak yaşadı, kalp yoluyla, aşk yoluyla fetihler yapmak gerektiğinden söz eden Topçu, bizi silâhla yok etmek isteyenlere karşı bile hürmet etmemiz gerektiğini telkin ediyordu."*¹⁴

Açıkçası Mignon'un Topçu külliyyatında rastladığı ve eleştiri konusu ettiği yaklaşımlar,bugün artık Nurettin Topçu denince ilk anda akla gelenhususlar değildir. Türkiye'de Topçu'dan yola çıkarak ırkçı-faşizan bir yaklaşım bugüne kadar gelişmemiş gözükmektedir. Dolayısıyla gelişebileceğini söylemek de acele verilmiş bir hüküm olacaktır. Mignon'un dile getirdiği noktalar elbette tartışılmalıdır. Bazı değerlendirmelerinde aceleci davranmışsa da söz konusu noktalar tartışılmadan bu hususlardaki bulanıklık da ortadan kalkmayacaktır. Bu durumda "Hangi Nurettin Topçu?" sorusuna net cevaplar bulabilmemiz biraz daha zaman alabilir gözükmektedir.

Mignon'un topluca dile getirdiği eleştiriler, yine *Hece* dergisinin bir sonraki sayısında Fırat Mollaer tarafından kaleme alınan ve çok daha farklı bir bakış açısıyla meselenin nasıl ele alınabileceğini gösteren bir yazıyla irdelenmiştir.¹⁵ Bu yazı konumuz açısından oldukça dikkat çekicidir. Mollaer, Mignon'un antisemitik düşünce tarzına düşünürün özcü kültürel kategorilere duyduğu ilgiyi eklemesi, eleştirisini okuma eksikliğine dayalı bir yanılginın sonucu olarak görmektedir. Topçu'nun ırka dayalı bir milliyetçiliği hararetli bir biçimde eleştirdiğine de dikkat çeken Mollaer, konuyu Topçu'nun Turancılık eleştirisine bağlamaktadır.¹⁶ Gerçekten de bu husus Atsız'ın Topçu'ya yönelttiği eleştirilerle bir arada okunduğunda bir açıklık kazanmaktadır.

Mollaer'e göre *"Topçu'nun eleştirilmesi gereken yer, popüler ve baskın bir Yahudi tipinden hareket ederek Yahudiyi karikatürleştirmesidir. Asıl burada bir iç tutarsızlık var gibi. Çünkü*

12 Bu metin Topçu'nun *Taşralı*(yay. haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Y., 2. b., İstanbul 1998) künyeli eserinde yer almaktadır. Konunun ayrıntılı bir değerlendirmesi için bk. Yusuf Turan Günaydın, "Bağlanma: Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu İlişkisi", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 94-97.

13 Erverdi, a.g.m., s. 64.

14 Atasoy Müftüoğlu, "Sessiz ve Derin Bir Kişilik", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. s. 367.

15 Bk. Fırat Mollaer, "Nurettin Topçu Janus'u Üzerine ya da Bir Eleştiri Üzerine", *Hece*, Yıl: X, Mayıs 2006, S. 113, s. 126-137. Mollaer bu yazısını Topçu hakkındaki bir eserine de almıştır. Bk. *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı: Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*, Dergâh Yayınları, 1. b., İstanbul 2007, s. 109-132.

16 Mollaer, a.g.m., s. 128.

*Topçu'nun teorisi buna tamamen açık sayılamaz.*¹⁷

Buraya kadar andığımız yazılarda dile getirilen ana mesele ilgi görmeye devam etmektedir. Konunun Hitler boyutu, *Millî Gazete*'de imzasız kaleme alınan bir yazıda da mercek altına alınmıştır.¹⁸ Burada önce İsmail Kara'nın söylediklerinden yola çıkılarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen Hitler portresinin aslında sırf Yahudilerle ilgili olmadığı; "*İkinci Dünya Savaşı bitene kadar bütün dünyada, hususen İngiltere'nin, Fransa'nın, Rusya'nın gadrine, işgaline uğramış ülkelerde*"¹⁹ bu portrenin çok daha farklı çağrışımlara sahip olduğu gibi görüşler aktarılmaktadır. Daha sonra ise Topçu'nun Hitler'in adını andığı yazılarının Arap-İsrail savaşları sırasında kaleme alındığı hususuna dikkat çekilmektedir.²⁰ Bu yazıların yayın tarihine Mollaer de dikkat çekmiş ve Arap-İsrail çatışması sonrasında kaleme alınan bu yazıların "hastalık" Yahudi düşmanlığı olarak değil konjonktürel bir tepki olarak görülebileceğine işaret etmiştir. Yine işaret ettiği bir durum da söz konusu konjonktürel durum sebebiyle sol çevrelere mensup anti Amerikancı eylemcilerin İsrail Başkonsolosunu kaçırmaları olayıdır.²¹ Son zamanlarda Topçu'nun bu tür görüşlerine temel teşkil eden bir unsur olarak 'masonluk' âmili de söz konusu edilmiştir.²²

Yine *Millî Gazete* yazarına göre "Nurettin Topçu'nun Hitler ve Almanya vurgusunu daha iyi anlamak için, Birinci Dünya Savaşı yıllarına gitmemiz gerekmektedir: Osmanlı Devleti ve Almanya bu savaşta kader birliği yapmışlardı. Fakat sonuç, her iki devlet için de tam bir felaket oldu. Sonrasında, Türkiye önüne konulana razı olurken, hatta hakkı olan Misak-ı Millî sınırlarından bile vazgeçerken; Almanya böyle bir şeye razı olmadı. Türkiye'nin hakkını alamamasına gösterdiği rıza, buna karşılık, Almanya'nın hakkını istemekteki ısrarı? Topçu'nun Hitler'e olan ilgisi; Türkiye'nin bu umursamazlığına, çekingenliğine ve halkın uyutulmasına tepki olarak da değerlendirilebilir."²³

Dolayısıyla, bugünden bakıldığında Nurettin Topçu'daki Hitler ilgisinin, onu bir Yahudi

17 Mollaer, a.g.m., s. 130.

18 "Nurettin Topçu, Almanlar ve Hitler", *Millî Gazete*, 15 Mayıs 2006 Pazartesi.

19 Kara, a.g.e., s. 38.

20 *Millî Gazete*'deki yazıda Topçu'nun, içinde Hitler adı geçen cümleleri de aktarılmıştır:

"Hitler, ideali hülyaya çığnettii. Gazi Osman Paşa, Plevne ufuklarında bütün bayağı realiteyi kutsal vatan idealine feda etmesini bildiğinden, kılıcını teslim ederken bile, davanın muzaffer ve şerefli sahibi olarak kaldı." ["Kurtuluş Yolu", *Hareket*, Nisan 1971: *İradenin Davası*, s. 202].

"Hitler'in ne için Yahudi düşmanlığı yaptığını yine gazeteleri okuyup anlıyoruz." [Gazeteler, Şubat 1952; *Ahlak Nizamı*, s. 63].

"Hem insanlık adı altında toplanan bütün meziyetler, nasıl olursa olsun, harbi kazanan tarafa mı aitmiş? Vaktiyle Hitler'in istila senelerinde Alman şansölyesini göklere çıkararak ve tıpkı şimdiki Müslümanlar gibi yenilgiye uğrayan Fransızları o zaman dejenere olmakla itham eden kuvvet müdahenedicileri, Hitler yenilir yenilmez, Amerika'dan gelen Yahudi temposuna uyarak, onu yerlerin dibine geçirmekte tereddüt göstermediler." ["İslam Davası ve Yahudilik", *Hareket*, Temmuz 1967: *Ahlak Nizamı*, s. 214].

"Alman üniversiteleri, 18. asırda, arza şıgmayan bir idealizmin kurucuları oldular. Öyle ki, Hegel'de Hitler'i tanımak kabildir. Zira kollar daima beyne bağlı kalmışlardır." ["Komünizm Karşısında Üniversitenin Rolü", *Ahlak Nizamı*, s. 291].

"Yavuz Selim, Alpaslan'dan daha genç, Hitler, İskender'den daha zindedir. Gandhi, Buda'dan daha taze, Yunus, Sen Pol'den daha cezbelidir. Kalven, Luther'den daha samimi, Hüseyin Avni, Dalton'dan daha ateşlidir." ["Mukadderatımızın Tohumları", *Hareket*, Haziran 1959: *Yarınki Türkiye*, s. 276]."

21 Mollaer, a.g.m., s. 131.

22 Bk. Kenan Alpay, "Hareket' Hemen Her şeyiyle Tercüme ve Sentetikdir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 216; Bahattin Cizreli, "Topçu'nun Siyasal Pozisyonundaki Renklilik İslâmcılığını Bastıramaz", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 201.

23 *Millî Gazete*, a.g.m.

soykırımına iten tavrına değil, onun o yıllarda İngiltere, Fransa ve Rusya'nın temsil ettiği anlayışa karşı koyan tavrına duyduğu yakınlıktan kaynaklandığı dile getirilmiş olmaktadır.

b) *Anadoluculuk fikriyatına yönelik eleştiriler*:Anadoluculuk fikriyatı genel Türk okuyucusunun ucundan kıyısından haberdar olduğu fakat tam anlamıyla künhüne vâkıf olmadığı bir düşünce öbeğidir. Bu düşünce Osmanlı son döneminde başlamış, Cumhuriyet döneminde de takipçileri bulunmuştur. Anadolu olarak tanınan fikir ve sanat erbabı Mükrimin Halil Yinanç, Remzi Oğuz Arık, Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, İsmail Hami Danişmend ve 'Mavi Anadoluçuluk' mümessili Sabahattin Eyuboğlu vb. isimlerdir.²⁴

Nurettin Topçu'nun Anadoluçuluğu bütün bu isimlerle ne kadar benzeşmekte veya ne derecede farklılıklar taşımaktadır? Kaynakların gösterdiği kadarıyla Anadoluçuluk isimlerarasına Remzi Oğuz Arık'la çok yakın bir dostluğu vardır.²⁵ Fakat Topçu'yu yakından tanıyanların şahitliği, onun Anadoluçuluğunun bütün bu isimlerden farklı olduğu yönündedir.²⁶

Bu farklılık ve onun Anadoluçuluk anlayışı doğrultusunda kaleme aldığı bazı fikirleri sebebiyle Topçu, Nihal Atsız'ın hisşımına uğramıştır. Atsız'a göre "makul Anadoluçuluk" "*Bütün Türklerin dayanağı ve belkemiği olan Anadolu Türklerini her şeyden önce düşünmek, onları kalkındırmaktan ibarettir.*" Bir de "*Anadolu dışındaki Türkleri defterden silmek, hatta onlara düşmanlık gütmek gibi yıkıcı bir Anadoluçuluk" vardır ki "(...) genişlemek istidadını gösteren bu "sözde ülkü"nün bayraktarı felsefe öğretmeni Nurettin Topçu'dur.*"²⁷

Topçu'nun Timur'a, Şii Türklere yönelttiği eleştirileri ve "Türk tarihini 1071'den başlattığı" düşüncesini dile getiren Atsız, onun millî ad olarak "Türk", "Türkiye" veya "Türkeli" yerine Rumca bir kelime olan "Anadolu"yu kabul ettiği ve köksüz "bir "Anadolu milleti" yaratmaktan marazî bir zevk duyduğu" kanaatinde. Yazısında millî tarihin 1071 zaferiyle başlamadığı, Büyük Selçuklu Devletiyle Anadolu Selçuklularının iki ayrı devlet olmadığı gibi konuları uzun uzadıya anlattıktan sonra sözü "Topçu'ya göre Şiiliğin Anadolu milletinden olmaya mâni olduğu" hususuna getirmektedir. Atsız'a göre bu, "bir felsefe öğretmenin geniş felsefi düşünüş yerine dar bir mezhep kaygısına kapılması" ve "Artık Türkiye'de ölmüş bulunan ve aydınlar arasında izi dahi kalmamış olan Sünnî-Şii düşmanlığını diriltmeye çalışmaktır." Kısacası Atsız'a göre Topçu bu fikirleriyle "Türklüğü reddederek melez ve ucube bir Anadolu milleti kurmak" istemektedir. Onun Turancılığı eleştiren görüşleri de Atsız'ın hedef tahtasındadır.

Topçu'nun Anadoluçuluğu Atsız'ın tavsif ettiği gibi midir? Topçu Türklüğü reddetmekte ve askerî şehameti inkâr eden tasavvufun uyuşturucu prensiplerini aşılacak istemekte midir? Cihadi, yani, savaşı farz kılan Hz. Muhammed'in prensibine uymamakta ve buna

24 Bu isimlerin dışında diğer isimler ve Topçu'yla bağlantıları hakkında bk. Baran Dural, "Üçüncü Bölüm", *Başkaldırı ve Uyum: Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu*, Birharf Yayınları, İstanbul 2005, s. 189-228.

25 Bu dostluğun 1928'de Fransa'ya tahsil için gittiğinde dair bir anekdot için bk. Ezel Erverdi, "Bir İzin Peşinde", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 71. Remzi Oğuz vasıtasıyla Topçu çevresinde bulunan zevât için bk. Birgül, *İrade Hareketi İsyân: Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi I*, Dergâh Y., İstanbul 2013, s. 370-451.

26 Bk. Erverdi, a.g.m., s. 70-71.

27 Hüseyin Nihâl Atsız, "Bir Felsefe Öğretmenin Yanışları", *Basılmamış Makaleleri*, Togan Y., İstanbul 2012, s. 508. Bu yazıdan bizi Ali Birinci Hocamız haberdar etmiştir.

karşılık sağ yanağına tokat atanlara sol yanağını uzatmayı telkin eden İsa'nın prensibini mi kabullenmektedir? Bütün bu sorular gibi Atsız'ın bunlara verdiği cevaplar da kurgusaldır. Atsız, Topçu'nun aynı mevzuda kendisinininkilerden farklı olduğu açık olan görüşlerini eleştirirken konu dışına çıkmakta ve şedit bir tasavvuf karşıtlığı sergilemekte; Topçu'nun Eğinli olduğunu söyleyerek âdeta bir romancı üslûbuyla atalarını Timur'un saflarında Osmanlılara karşı savaştırmakta; Turancılığı, Anadoluçuluğun antitezi gibi göstermekte, Topçu'yu ısrarla bir 'Moskofsever' olarak lanse etmektedir.

Atsız, Topçu'nun 'Anadoluculuk' olarak nitelendirilebilecek düşüncelerini eleştirirken, alıntılama kurallarına da uymamakta; eleştirdiği şeyleri okuduklarından aklında kaldığı kadarıyla ve kendi cümleleriyle ifade etmektedir. Ayrıca Topçu külliyyatında yer alan bu hususların dile getirildiği makale veya eserler için dipnotlar da vermemektedir. Dolayısıyla eleştirdiği hususları Topçu külliyyatında bulup karşılaştırmak imkânından ilk anda mahrum bulunmaktayız.

Özü itibarıyla 'Topçu'nun Turancılık fikriyatını benimsememesi' noktasında toparlanabilecek bu eleştiriler ilk olarak *Orkun* dergisinin 1964 tarihli 23. sayısında dile getirilmiştir.

1964'lerdeki bu eleştirinin dışında Nurettin Topçu'nun Anadoluçuluğu meselesi günümüzde de ilgi görmeye devam etmektedir. Köksal Alver'in Topçu'daki Anadoluçuluğun "İslâm'ı temele almakta olduğu"²⁸ tespiti bu bapta dikkat çekici görünmektedir. Ayrıca Fırat Mollaer onun bu yönünü kitap çapında incelemiştir.²⁹

c) *Tabiata yaklaşımında 'dehrî tavır' eleştirisi:*

Necip Fazıl, matbuat hatıraları sayabileceğimiz eserinin ikinci baskısına kendilerini hem yakından tanımış olarak, hem de ifade ettikleri müspet veya menfi misâl olarak ihmâl edemeyeceği üç kişiden biri olan Nurettin Topçu'yu da eklemiştir.³⁰ Yayınlandıktan sonra oldukça büyük bir gürültü koparan bu bölümde ölüm döşeğindeki Topçu'dan naklettiği cümleler ve peşinden getirdiği yorumlar *Hareket* dergisinde Necip Fazıl için bir "Mahkeme" Özel Sayısı³¹ düzenlenmesine kadar varmıştır.

Ölüm döşeğinde Nurettin Topçu'yu ziyarete giden Necip Fazıl, onun kendisine "*Artık kendimi tabiata vereceğim. Ondan başka kucağına atılacağım hiçbir şey tanımıyorum!*" dediğini naklettikten sonra kendisini ziyarete götüren gence "*Hocanızın ruh halini pek beğenmedim. Son anların onda beklediğim ruhiyatını bulamadım. Allah hidayet nasip etsin...*" dediğini anlatmaktadır.³²

Necip Fazıl'ın genel düşünce örgüsüne baktığımızda Topçu'dan naklettiği 'kendini tabiata vermek' fikrini bir tür dehrîlik olarak algılamış olabileceğini düşünebiliriz. Hakkındaki

28 Alver, "Anadoluculuk ve Nurettin Topçu", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 258-265. Alver, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Bilim Dalı'nda *Sosyolojik Açıldan Anadoluçuluk* (1996. 131 y.) başlıklı bir Yüksek Lisans Tezi de hazırlamıştır.

29 Bk. Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı: Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*, Dergâh Yayınları, 1. b., İstanbul 2007.

30 Necip Fazıl Kısakürek, "Nurettin Topçu", *Bâbîâli*, Büyük Doğu Y., İstanbul 1985, s. 389-392.

31 Bk. *Fikir ve Sanatta Hareket*, 1976-1977, S. 115.

32 Necip Fazıl Kısakürek, *a.g.e.*, s. 392.

kanaati zaten “esasî ve istiklâlî sosyalizmde görüyor ve İslâm’ı bu esasa uydurabildiği için benimsiyor”³³ oluşu yönündedir. Üstelik Topçu’yu, aslında kendisinin de yakın durduğu “vahdet-i vücûd fikrine inanan” görmekle birlikte bu fikrin “sırlarını çözemiyor” olmakla eleştirmektedir.

Bu meselenin çözümü tam da ‘vahdet-i vücûd’ noktasında ortaya çıkmaktadır. Külliyyatı okunduğunda Topçu’nun bu anlayışı vahdet-i vücûd kavramıyla birleştirerek içselleştirdiği hemen görülecektir. Necip Fazıl’ın yukarıdaki tanıklığını okuduktan sonra birçok kişinin zihninde ‘Acaba Nurettin Topçu dehrîliğe kadar varan bir tabiatçı mıydı?’ şeklinde bir soru oluşmuş olmalıdır. Fakat bu konuya somut bir açılım, M. Orhan Okay’ın son zamanlarda yayınladığı ve Topçu’nun mektuplarından yola çıkarak hatıralarını kayda geçirdiği kitabında getirilmiştir. Meselenin aslında böyle olmadığını gösteren bir açıklama, Okay Hoca’nın Topçu’nun tabiata yaklaşımına dair gözlemlerindedir. Buna göre Topçu “İki büyük âlem beni kendine hayran bırakıyor; Üstümdeki yıldızlı kâinat ve içimdeki vicdan.” demekte; bunabağlı olarak da şu gözlemlerini nakletmektedir: “kâinatın yakın bir parçası olan kırları, kır hayatını, şehir dışı gezileri sever, fırsat buldukça bizleri de teşvik ederek İstanbul’un civarında, o yıllar daha bol olan kırlık alanlara açıldık.”³⁴

d) *Gandhi Dolayımında Pasifizm*: 1930’lu yılların Sol yazarlarının toplandığı *Oluş* dergisinin *Hareket* dergisi hakkındaki bir değerlendirmesinde³⁵ yer alan hususlardan biri de ‘pasifizm’ meselesidir. Burada *Hareket* dergisi (dolayısıyla Nurettin Topçu) Mahatma Gandhi hakkında yazılarından yola çıkılarak bir tür pasifizmle suçlanmaktadır.³⁶

Adı ve felsefesi “Hareket” olan bir derginin “pasifizm”le suçlanması çarpıcı olduğu kadar bu eleştiri ülkemizde Gandhi’nin ‘pasif direniş’inin ne çapta bir ‘aksiyon’ olduğunu yeterince anlamadığımızın da bir göstergesi sayılabilir.

e) *Düşüncesinin oryantalist izler taşıması*: Topçu’ya yöneltilen eleştirilerden biri de “eserlerinde oryantalist izler bulunduğu ve İslâm düşünce geleneğine derinlemesine nüfuz edemediği” yönünde Yusuf Kaplan’ın bir eleştirisidir.³⁷ Kaplan, aynı görüşleri çok yakın bir zamanda bir köşe yazısında da dile getirmiştir.³⁸

Gerek *Hece* dergisinde, gerekse köşe yazısında sadece birkaç paragraf hâlinde yer alan bu görüşleriyle Kaplan, bir düşünür olarak Topçu’nun eserlerinde oryantalist izler bulunduğunu söylemekle beraber, bu görüşlerini ayrıntılarıyla temellendirmemektedir. “Topçu’nun düşüncesinin çağdaş Batı düşüncesinden de beslendiğini; “Ancak Batı düşüncesinin Topçu’ya değil, o beslendiği düşüncelere şekil verdiğini, “ruh üflediğini belirtmekte, “19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyıl başlarının önde gelen düşünürlerinden Blondel ve Bergson’un en çok

33 Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 391.

34 Bk. M. Orhan Okay, *Anadolu’dan Hatıralarla Nurettin Topçu’nun Mektupları*, Cümle Yayınları, Ankara 2015, s. 65.

35 Bk. A. C., “Mecmualar / Hareket”, *Oluş Edebiyat-Fikir*, 2 Nisan 1939, S. 14, s. 222.

36 *Hareket*’in Mayıs 1939 tarihli 4. sayısında bu yazıya bir cevap verilmişse de bu cevapta pasifizm suçlaması değil, sadece *Hareket* mecmuasıyla Ziyaeddin Fahri’nin çıkardığı *İş* mecmuası arasında kurulan benzerlik reddedilmektedir. Bk. *Hareket Dergisi (1939-1943)*, haz. İsmail Kara, Dergâh Y., 1. b. İstanbul 2015, s. 141-142 [tıpkıbasım].

37 Bk. Yusuf Kaplan, Kaplan’ın Topçu’nun “irade metafiziği” hakkındaki görüşleri için ayrıca bk. “İnsan Ne Olduğunu Hatırlatan Bir Düşünür Olarak Nurettin Topçu: İrade Metafiziği”, *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s.67.

38 Bk. Yusuf Kaplan, “Topçu’nun Sözü: İrade Metafiziği”, *Yeni Şafak*, 11 Aralık 2015.

beslendiği, “aşı aldığı” düşünürlerin başında geldiğini de eklemektedir. Fakat Kaplan’a göre bu etkilenme “*insana ne olduğunu hatırlatan peygamberi soluğun ve söz’ün itkisi ve etkisiyle Topçu’da vecd ruhuna; vücûd (=irade / oluş, varlık ve varoluş) felsefesine ve vicdan (=isyân) ahlâk’na dönüştürülmüştür.*”

Kanaatimizce, Topçu’nun İslâm düşüncesine derinlemesine nüfuz edip edemediği meselesi okuma kaynaklarının tam olarak bilinmesi hâlinde sağlıklı bir biçimde değerlendirilebilir. Kütüphanesinde İslâm düşüncesinin temel kaynaklarından hangileri vardı? Bu düşüncenin temel dili olan Arapçayı ne derecede biliyordu?

1909 doğumlu olan Topçu, 1922’de Numune Mektebi’ni bitirmiştir ve bu dönem, Osmanlı Devleti’nin son demlerine rastlamaktadır. İdadi (liseyi) ise 1927-28 ders yılında bitirmiştir.³⁹ Dolayısıyla lise tahsilini ilk Cumhuriyet yıllarında görmüş olmaktadır. Bu husustaki bilgiler Topçu’nun Arapçayı iyi derecede bilip bilmediği konusundaki merakımızı tam olarak gidermezse de Osmanlı lisesinden mezun herhangi bir öğrencinin Arapça, Farsça ve Fransızca’yı öğrenerek mezun olduğunu biliyoruz. Ulaşabildiğimiz Topçu biyografileri ise mektepte veya herhangi bir hocadan Arapça dersleri aldığına dair bir ipucu sunmamaktadır.⁴⁰ Bu durumda sadece tahmini olarak, Topçu’nun Arapçaya aşina olmakla birlikte iyi derecede bilmediğini düşünebiliriz. Buna rağmen Topçu’nun gerek Türkçe kaynaklardan, gerekse Fransızca’ya çok erken bir dönemde aktarılan İslâm klasiklerinden okumak suretiyle İslâm düşüncesine belli bir derecede nüfuz edebildiğini söylememiz için bir engel yoktur. Kaplan’ın İslâm düşüncesine nüfuz konusundaki eleştirisi Topçu biyografisindeki ilk tahsiliyle ilgili olarak söz ettiğimiz ayrıntılardan hareketle dile getirilmişse yüzeysel bir değerlendirme olarak kalacaktır.⁴¹

Bütün bunlarla birlikte Kaplan’ın eleştirisinde vurgulanan “dönüştürme”nin olumsuz bir anlam taşımadığını da belirtmemiz gerekmektedir. Çünkü özellikle Batılılaşma etkisinin görülmeye başladığı dönemlerin Osmanlı’sıyla İslâm dünyasının diğer beldelerinde ve elbette günümüzde oryantalist kaynakları okumamış, onlardan etkilenmemiş ya da faydalanmamış bir fikir adamı hemen hemen yok gibidir. Dolayısıyla hemen her düşünürümüz için söz konusu olması hasebiyle Topçu için oryantalizm etkisinden söz etmek çok sıradan bir eleştiri gibi görünmektedir. Yine İslâm düşüncesine derinlemesine nüfuz edememenin endazesi, ilâhiyat tahsili görmemekse, bu durumda başta ilâhiyatçılar olmak üzere günümüzde hemen tüm aydınların bu açıdan sorgulanması gerekir. Dolayısıyla bu tür görüşlerin eleştirel bir değer taşımadığını söyleyebiliriz. Fakat Kaplan’ın dikkat çektiği bir husus oldukça önemlidir: Topçu, Batılı düşünürlerin ve oryantalistlerin fikirlerini öğrenmiş, onlardan bir şeyler devşirmiş ve fakat bunları kendi teknesinde yoğurarak dönüştürmüştür. Yazar, onun bu çabasına dikkat çekmekle gözden kaçmış bir noktaya işaret etmiş olmaktadır.

Sadece ufak bir mukayese için belirtelim ki, Topçu’yla hemen hemen aynı dönemde yaşamış bir fikir adamı olarak meselâ Erol Güngör’de bu çabayı güçlü bir biçimde

39 Bk. İsmail Kara, “Nurettin Topçu’nun Hayatı”, *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 13-14.

40 Kara’nın zikrettiğimiz yazısının dışında bk. M. Fatih Birgül, “İlk Mektep Yılları ve Öte-dünyalı Bir Çocuk”, *İrade Hareket İsyân: Nurettin Topçu’nun Entelektüel Biyografisi I*, Dergâh Y., İstanbul 2013, s. 48-52.

41 Bu durumda ‘havada kalan’ bu eleştirisini temellendirmesi beklenir.

göremiyoruz. Onun “İslâm Tasavvufunun Meseleleri” adlı eserinde bir kısım oryantalistlerin ve takipçilerinin savunduğu bir biçimde tasavvufî metinlerdeki sembolizmin ve paradoksal ifadelerin, tevil kabul etmeyen somut gerçekler olarak sunulduğunu görebiliriz. Bu bapta Güngör’ün, eserine aldığı İbnü’l-Fârîze’ye ait *Kasîde-i Hamriyye* metninitakdim edilmiş tarzını hatırlayabiliriz.⁴²Topçu ise tasavvufa ilgi duymuş bir düşünür olarak Türkiye’ye döndükten sonra Batıda da benzerleri bulunan, siyasetçilerin güdümündeki din adamlarının dışında tavır sahibi din adamlarını tanımak istemiş, bu hususta kendisine yardımcı olmaya çalışan yakın arkadaşı M. Sırrı Tüzeer’in yardımıyla bazı âlimlerle görüşmüş ve son devir sûfilerinden Abdülaziz Bekkine’nin meclislerinde ve sohbet halkasında karar kılmıştır. Onun bu çabası Kaplan’ın da dikkat çektiği, “dönüştürme” çabası doğrultusunda ortaya konulmuş, bu çabaya katkı sağlayan önemli bir atılımdır. Şüphesiz *Mistisizm* müellifi Blondel’in görüşleriyle de yetinebilirdi. Fakat talebesi olduğu Batılı bir düşünürden aldıkları ona yetmemiş olsa gerektir ki böyle bir arayış içinde girmiş ve Batı’da aldığı tahsille yetinmeyerek, öğrendikleriyle mizacı ve vicdanındakileri birleştirme, kaynaştırma ve onları kendine özgü bir tavırla dönüştürme gayreti içinde olmuştur. O devrin, Topçu’nun da akranı olan fikir adamları arasında bu çabayı Topçu kadar gösterebilmiş olanıgerçekten azdır. O, bu çabasıyla da örnek bir fikir adamı olarak görünmektedir.

Dolayısıyla bu alanda ortaya konulan eleştirileri genelgeçer eleştiriler olarak görebiliriz.⁴³ Çünkü Topçu’da oryantalist izler gören araştırmacılar başta olmak üzere, oryantalist olmasa da batılı jargonu yoğun bir biçimde kullanan günümüz Türk araştırmacıları için de ileride bu tür bir eleştirinin yöneltilmesi mukadder gözükmektedir.

f) *İslâm sosyalizmi eleştirileri*: Topçu’nun birtakım arayışları olduğu açıktır. Mignon’un belirttiği gibi, “3. Dünyada ve Ortadoğu’da gelişen yerli sosyalizm arayışlarına yakınlığı...”, bu sebeple “Yerli muhafazakâr-milliyetçi çevrelerce dışlanmış” olduğu bir gerçektir.⁴⁴Hatta Marksistlikle suçlanmış⁴⁵, “İslâm’a değil, Sosyalizm’e inanmakla itham edilmiştir.⁴⁶ Aslında onun bu alandaki arayışları, Ahmet Tabakoğlu’nun tespitiyle “geleneksel anlayışın temellerinden olan kul hakkı davasından ve ahlâk sisteminden kuvvet almaktadır.”⁴⁷

42 Bk. Erol Güngör, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşr., 3. b., İstanbul 1989, s. 265-288. Güngör’ün bu eseri hakkında bk. Hayrani Altıntaş, “İslam Tasavvufunun Meseleleri’nin Bir Değerlendirmesi”, *Erol Güngör İçin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Y.*, Ankara 1988, s. 113-121.

43 Zamanında Topçu’yu ‘isteklisi olduğu cennet hayalinin hakikatini İslâm’da bulmamakla’; çözümü ‘dışarıda’ aramakla suçlayan Necip Fazıl’ın bile ‘düşüncesinde batılı izler taşımak’la suçlandığını görüyoruz. Bk. Selma Günaydın, *Meyveli Ağaç: Necip Fazıl’a ve Sanatına Yöneltilen Eleştiriler*, Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 65-65.

44 Burada Ezel Erverdi’nin bir gözlemini aktarabiliriz: “Hoca’nın “sosyalizm” kelimesini kullanması bazı çevrelerde hoşnutsuzluk yaratmıştı. Bundan istifade etmek isteyenler daha fazla idi. Hoca’nın bun kelimeyi kullanışı aslında yeni değildi, en az on yıl geriye götürülebilirdi. Buna rağmen “zemmeme katran karıştırıyor” diyen bile çıktı. Mart 1964’teki kongrede Bursa şubesinin başı çekmesi ile Dernek tarihinde hiç olmayan bir başkaldırı yaşandı; divan başkanı Nurettin Bey’e “biz müslümanız, sosyalist değiliz” gibi sözler söyledi, yakışsız hareketler yapıldı (...).” Bk. Erverdi, a.g.m., s. 67. Bu noktada Topçu’nun sosyalizm yaklaşımının bir değerlendirmesi için bk. Ahmet Tabakoğlu, “Nurettin Topçu’nun İslam Sosyalizmi”, *Toplu Makaleler 1. İktisat Tarihi*, Kitabevi Y., İstanbul 2005, s. 462-477.

45 Bk. Tanıl Bora, “Topçu: Muhafazakar Devrim?”, *Türk Sağının Üç Hâli / Milliyetçilik – Muhafazakârlık – İslâmcılık*, Birikim Y., İstanbul 2003, s. 90-91.

46 Bk. Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbidî*, Büyük Doğu Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1985, s. 391. Necip Fazıl Sosyalizmi ele aldığı çalışmasında bütün Sosyalizm çeşitlerini saymakla birlikte bunlar arasında “İslâm Sosyalizmi”ne hiçbir şekilde yer vermemiştir. Bk. Kısakürek, *Sosyalizm Komünizm ve İnsanlık*, Büyük Doğu Yayınları, 2. b., İstanbul 1985.

47 Bk. Tabakoğlu, “Nurettin Topçu ve İslâm Sosyalizmi”, *Toplu Makaleler 1. İktisat tarihi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s.

Dışlayıcı tavrın bir de sol ucu vardır. Topçu, geliştirmeye çalıştığı “yerli sosyalist” anlayış dolayısıyla Türkiye’nin zaman zaman kolayca faşizan eğilimler gösteren; sosyalizmine bir türlü yerli tutamaklar üretemeyen sol çevrelerce belki de ‘ürkülen’ bir isim olmuştur. Topçu sosyalist anlayışına yerli tutamaklar üretmede onlara göre çok daha başarılı görünmektedir.⁴⁸ Türkiye’nin sol çevrelerinin Topçu’yu aslında izlediği, fakat karşısında sessiz kalarak onu geri plâna itmek istedikleri hususu, ayrı bir araştırmanın konusu olmakla birlikte bir kısım verilere dayanılarak özetle ortaya konulabilir bir meseledir. Gerçi Topçu sadece sosyalizme getirdiği yorumla değil, genel anlamda düşünceleriyle dışlanan bir entelektüel olarak da nitelenmiştir.⁴⁹

Anadoluculuk fikriyatının yanına sosyalizme duyduğu ilgiyi koyduğumuzda onun fikriyatının gelişime ve değişime açık uçlarıyla karşı karşıya geliriz. Dönemin Ortadoğu’sunda gelişen sosyalist akımlara ilgi duyduğu açıktır. *Hareket*’te en çok sayfa ayrılan ve en uzun süren yazı dizisinin Hüseyin Hâtemî tarafından 1966’da hazırlanan İslâm-Sosyalizm ilişkisi konusundaki araştırma⁵⁰ olması da bize bu konuda bir şeyler söyler. Ayrıca Hâtemî’nin bu yazı dizisinin *İslâm Açısından Sosyalizm* (1. b.: 1967) adıyla ve Suriyeli yazar Mustafa Sibâî’den A. Niyazoğlu’nun çevirdiği *İslâm Sosyalizmi* (1. b.: 1974) adlı eserin *Hareket* dergisi yayınları arasında çıkmış olması da Topçu’nun Üçüncü Dünya ülkelerinde neler olup bittiğine⁵¹ baktığına delil olarak önemli birer veridir.

Topçu’nun üzerinde çalıştığı sosyalizm anlayışı yakın zamanlarda milliyetçi çevrelerden olumlu bir tepki de almış bulunmaktadır. Lütfü Şehsuvaroğlu, Topçu’nun sosyalizmini Saint-Simon’un sosyalizmine benzer bulmakta ve “*Her ikisi de bulunduğu neslin içinde mevcuda itiraz eden mesuliyeti savunan, kazanılmışın peşinden gitmeyen aydınlardır.*” demektedir. Şehsuvaroğlu ayrıca talebelerinin Topçu’nun sosyalizmine değinmek bile istemedikleri, hatta bu konudaki ısrarını hatırlamak dahi istemedikleri kanaatinde ve böyle yapmakla “Aslında onu ve fikirlerini öldürmüş olmaktadırlar.”⁵² Buradan hareketle Şehsuvaroğlu, Topçu tarzı sosyalizmin takip edilmemesi sebebiyle “bu alandaki fikirlerinden bir model oluşturulmadığını; oluşturulabilseydi bu yeni terkinin bütün insanlığı kurtarabileceğini, Türkiye’de içine düşülen liberal-kapitalist kitinleşmeden toplumun kurtarılabilceğini” düşünmektedir.

Fırat Mollaer’e göre ise “Topçu’nun sosyalizmi, Türkiye solundaki pozitifizmin gölgesinde

463. Tabakoğlu burada ayrıca Topçu’nun “(...) son devirlerde İslâmın bir “zenginleşme” davası değil öncelikle bir kul hakkı davası olduğunu vurgulayan ender düşünürlerden biri olarak düşünce tarihimizdeki yerini al’dığını söylemektedir (s. 462).

48 Yakın zamanlarda George Orwell’den tercüme edilen bir eserde ‘sosyalizmine yerli tutamaklar üretememe’ durumunun İngiltere’de de yaşandığını öğreniyoruz. Orwell, İngiliz Sosyalistlerinin “SSCB şakşakçısı” olması ve İngiliz halkının ‘vatansever’ tavrını hiçe sayması sebebiyle başarılı olmadığını söylüyor. Bk. Orwell, *Kitaplar ve Sigaralar*, çev. Levent Konca *Sel Y., 1. ve 2. b., İstanbul 2012, s. 42-44 ve 50.

49 Bk. Kenan Alpay, “‘Hareket’ Hemen Her Şeyiyle Tercüme ve Sentetikdir”, *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 207.

50 Bk. Hüseyin Perviz Hâtemî, “Sosyalizm ve İslâmiyet Tartışmaları: Başlangıç”, *Hareket*, V. Dönem, Nisan 1966, S. 4, s. 21-22 - XIII. Bölüm, V. Dönem, Mayıs 1967, S. 17, s. 21-27. Yazılarını tam künyesi için bk. Yusuf Turan Günaydın, “Hareket Dergisi Dizini”, *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 590-591.

51 Bu alanda Üçüncü Dünya’dan dikkat çekici bir tercüme de şu eserdir: Abdülaziz Bedri, *İslâm ve Sosyalizm*, çev. Ali Kemal Saran, İkbâl Yayınları, 4. b., Ankara, t.siz.

52 Bk. Lütfü Şehsuvaroğlu, *Türk Sosyalizmi ve Nurettin Topçu*, Elips Y., Ankara 2011, s. 56-57.

kalmıştır.⁵³ Mollaer, hemen peşinden Cemil Meriç, Mehmet Ali Aybar, Kemal Tahir ve Atilla İlhan'ın da Topçu'nun "düşünce yalnızlığı"na yakın isimler olduğunu vurgulamaktadır. Belki burada evveliyetle ismi anılması gereken sol düşünür Hikmet Kıvılcımlı'dır. Şehsuvaroğlu'nun da beklentisi doğrultusunda 'dini dışlamayan bir sosyalist anlayış' geliştirmeye çalıştığını bildiğimiz Kıvılcımlı'nın nasıl karşılandığı, ne tür tepkiler aldığı konusuna; üzerine yeterince eğilinmemiş bir bahis olarak işaret edip geçebiliriz.

Sonuç itibariyle bugün artık anlıyoruz ki "İslâm Sosyalizmi" kalıp ifadesinin kullanılması bir adlandırma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. 'İslâm'ın şekil verdiği bir sosyalizm' olarak da yorumlanabilecek bu tabir, çağımızda ortaya çıkan bir anlayışın dilin [kısıtlı] imkânlarıyla ifadesinden doğmuştur. Nitekim çağımızdan yüzyıllarca önce ortaya çıkmış birtakım oluşumlar da (Şeyh Bedreddin örneğinde olduğu gibi) sosyalist veya komünist oluşumlar olarak görülebilmektedir. Yeni bir anlayışın yeni bir terimle ifade edilmesi eski bir oluşumun benzerlikler kurularak yine yeni kavramlarla ifade edilmesi arasında pek de bir fark yoktur. Durum biraz da *Mecelle*'nin o ünlü kaidesinde olduğu gibi "Ezmânın tegayyürüyle ahkâmın tegayyürü" meselesidir ve öyle görünüyor ki "ezmânın tegayyürü" sadece ahkâmın değil, kullanılan kavramların tegayyürü vâkiasını da getirip önümüze koymaktadır.

g) *Edebî eserlerine yönelik eleştiriler*: Edebî eserleri de bulunan Nurettin Topçu'nun romanı ve öyküleri ne derecede ilgi görmüştür? Bunu ölçmek için elimizde yeterinceveri (değerlendirme, tanıtma veya eleştiri yazısı) bulunmaktadır.

Ömer Uğur Kökden'in *Taşralı*'nın ilk baskısıyla aynı yıl içinde yazılmış eleştirisi⁵⁴ bu alanda rastlanabilecek ilk eleştirilerden biri olmalıdır. Kökden, yazısında *Taşralı*'yı "bir düşünce adamının bir dünya görüşü disiplini içinde hikâye sanatına el uzatması" olarak tavsif etmektedir. Ona göre "Çağımızda sanat ve düşünce aynı kaynaktan iç içe fıçkırmakta" olduğu için bu durum garipsenecek bir şey değildir. Kökden, *Taşralı*'nın "Hikâyeciliğimizin zaruri geçidi olan "kasabaya gidişte bir merhale sayılmasını da mümkün görmektedir. Hikâye kişileri kimi zaman büyük oranda plastik imkânlar kazanmaktadırlar, son derece canlıdırlar, aramızda yaşıyor gibidirler; kimisi de bir mübalağa formu içinde gözükmektedir ki, yazar (Topçu) böyle durumlarda "mistik bir feryat uğruna" sanatı feda etmektedir. Kökden, sanattan taviz verdiği yerlerde yakından da tanıdığı yazarın bizzat sahneye fırlamış olduğu hususunu eleştirilerine eklemektedir. Bu yazıda dikkat çekici bir nokta da Topçu'nun tabiata yaklaşımı hususundaki bir tespittir: "*Tabiat karşısındaki ısrarında; aslı, hakikiyi, büyük yalnızlığı ve teselliyi aradığı seziliyor. Tabiat onda kahramanları kadar dost ve yapmacıksızdır.*"

Mustafa Kutlu, *Taşralı*'yı, 'Türk hikâye tarihi içinde bir yere sahip olup olmayışı' açısından ele aldığı yazısında öncelikle Topçu'nun eserlerinin ve hikâyelerinin değerlendirilmesinde telif edildikleri toplumsal zeminin belirleyici olduğuna dikkat çekmektedir. Sonuç olarak Topçu'nun bir hikâyeci olmadığı, *Taşralı*'da ise hikâye türünün mükemmel örneklerinin

53 Mollaer, "Türk Sosyalizmine Bir Katkı: Türk Düşünce Dünyasında Anadolu Sosyalizmi", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 23-41. Ayrıca bk. Fırat Mollaer, *Türkiye'de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, Dergâh Y., 1. b., İstanbul 2008.

54 Kökden, "Taşralı / Nurettin Topçu'nun Hikâyeleri Üzerinde Bir Tenkid Denemesi", *Büyük Doğu*, X. Devre, 14 Ağustos 1959, S. 24, s. 6 ve 13. Bu eleştiri yazısından Asım Öz'ün söz etmesi ve bununla da yetinmeyerek metnini göndermesi sayesinde haberdar oldum; teşekkür ediyorum.

bulunmadığı düşüncesini dile getirmektedir. Ona göre bu hikâyeler “muzdarip bir ruhun çırpınışları, gözyaşları, hizmet ve merhamet hamlesiyle aşkını görünür kılmaktadır ve bu yönüyle dikkat çekici bir toplamdır.”⁵⁵

Hüseyin Su’nun değerlendirmesi de Kutlu’nun değerlendirmeleriyle benzerlik taşımaktadır. O bir öykücü değildir ama “Çalgıcılar” adlı bir öyküsü sebebiyle sürgün cezası almış bir düşünürdür. *Taşralı*’daki hikâyeler Topçu’ya ait “Yarıncı Türkiye Tasarımının bir de öykü dili ve imkânlarıyla söylenmesi ve sunulması anlamına gelmektedir.”⁵⁶

Kurgudaki yapısal aksaklıklara dikkat çekmekle birlikte *Taşralı*’yı Türk hikâyeciliğinin yönelmekte olduğu kasaba hikâyesine katkısı dolayısıyla değerlendiren ve ümit verici bir eser olarak niteleyen Uğur Kökden’in⁵⁷ eleştirisi hariç tutulursa araştırmacılar Topçu’nun edebî verimlerinin fikir adamlığının gölgesinde kaldığı görüşünde hem fikir görünmektedirler. Topçu’nun edebî eserlerine yöneltilen eleştiriler müstakil bir yazının konusu olabilirse de burada konuya sadece anahatlarıyla değinmek yeterli görülmelidir.⁵⁸

h) *Diğer eleştiriler*: Nurettin Topçu’ya yöneltilen eleştirilerin en başta gelenlerini ele aldığımızı düşünerek, daha geri planda kalmış gözükten eleştirilerden tespit edebildiklerimize sadece değinmekle yetineceğiz.

Mehmet Kaplan, *Âli’ye Mektuplar*’da kendisinden ayrılışını Remzi Oğuz Arık’tan ayrılışı gibi “hayırlı bir şey” olarak gördüğü Nurettin Topçu’dan bazen ürküntü ile söz etmektedir. Bunun sebebi 2 Eylül 1942 tarihli bir mektubunda genişçe açıklanmış bir biçimde okunabilmektedir. Kaplan bu mektupta Topçu’nun Küllük’teki bir sohbetinde “kendisini çok korkuttuğunu, hiç anlamadığı, daha doğrusu anlamak istemediği şeylerden söz ettiğini, ‘müthiş dindar’ olduğunu; bütün felsefesini İslamiyet’e ve Kur’an’a dayadığını” yazmaktadır. Korkusunun arka planında duran müsebbip ise birkaç cümle aşağıda zikredilmiştir: “*Alain bana zaruretin ve maddenin ehemmiyetini öğretti.*”⁵⁹

Görüleceği üzere *Hareket* dergisinin ilk yıllarından itibaren Nurettin Topçu ile bir şekilde iletişimde bulunmuş gözükten Mehmet Kaplan’ın söyledikleri Topçu’yu dindar bir portre olarak tanımlamaktadır.

Topçu’nun ‘isyan ahlâkı’ kavramsallaştırması da eleştirilmiştir. Lütfi Bergen, Nurettin Topçu’nun ‘Batı tarihinde oluşmuş dönemsel nizamların için Doğu’da oluşmadığı araştırmasına girmediğinden bahisle sözü onun ahlâk anlayışına getirmekte ve bu ahlâkı

55 Mustafa Kutlu, “Nurettin Topçu’nun Hikâyeleri: *Taşralı*”, *Nurettin Topçu’ya Armağan*, Dergâh Y., 1. b., İstanbul 1992, s. 123-128. Ayrıca bk. *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 334-341.

56 Hüseyin Su, “Yarıncı Türkiye’nin Öyküleri”, *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 349-356.

57 Kökden’in Nurettin Topçu ile münasebeti hakkında bk. M. Orhan Okay, *Anadolu’dan Hatıralarla Nurettin Topçu’nun Mektupları*, Cümle Yayınları, Ankara 2015, s. 148. Kökden’in *Taşralı* ile ilgili yazısı hakkında ilgi çekici ayrıntıları bir araya getiren bir yazı için bk. Asım Öz, “Kökten” Değişim Öncesinde Uğur Kökden”, <http://www.dunyabulteni.net/kokten-degisim-oncesinde-ugur-kokden>

58 Topçu’nun edebî eserleriyle ilgili değerlendirme ve eleştiriler için ayrıca bk. “Nurettin Topçu’nun İlk Kitabı Bir Roman: Reha”, *Dergâh*, c. X, Haziran 1999, S. 112, s. 6; Muhsin Mete, “*Taşralı*” Üzerine”, *Nurettin Topçu’ya Armağan*, Dergâh Y., 1. b., İstanbul 1992, s. 129-133; Muzaffer Civelek, “*Taşralı*’daki Son Hikâyelere Dair”, *Dergâh*, c. XV, Eylül 2004, S. 175, s. 1 ve 7-9; Muzaffer Civelek, “Yıldırımın Huzurunda”, *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 350-357.

59 Kaplan, *a.g.e.*, s. 114. Kaplan’ın Alain’le tanıştıktan sonra ateizmi tercih ettiğine dair bk. Birgül, *a.g.e.*, s. 403.

“Hallaccı ahlâk” anlayışı olarak nitelemektedir. Ona göre Topçu “Hallaccı isyan telaffuzuyla bir tikanıklık yaşamakta ve bu noktada ortaya koyduğu “prototipin toplumsallaşması mümkün görünmemekte”dir. Hemen peşinden de Anadolu’da birer prototip olarak Hacı Bayram ve Hacı Bektaş’ın temsilcilerinden olduğu bir ‘meslek örgütlenmesi’nin var olduğunu hatırlatmaktadır. Ona göre Topçu ahlâkı Hallac nedeniyle ‘ferdî harekette kalmakta’dır ve bu ahlâkın Anadolu’da nasıl olup da bir ‘ahlâk nizamı’ inşa edebileceği hususu izah edilemez. Bergen’e göre Hacı Bayram-ı Velî’nin “ahlâk yürüyüşü” İstanbul’u fethetmiştir ve aslında “hareket, isyan değil feth üzere” olmalıdır.⁶⁰

Bergen ayrıca Topçu’nun “isyan doktrininin imanın eylemi olduğu” fikrinin de tartışılması gerektiğini düşünmektedir. Bu bapta salık verdiği bir kaynak ise *Ahlâk Ayaklanması* adlı bir araştırmadır.⁶¹

Gerçekten de Topçu’nun bu bapta, görüşlerine çok daha sağlam bir temel oluşturabilecek sûfilere ve bir tür sûfî-ahlâkî-iktisadî yapı olan Ahilîge niçin yönelmediği sorulabilir. Ancak Hallaccılığın, Bergen’de vurgulandığı gibi ferdî bir çıkış olup olmadığının, tartışmalı bir husus olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

Hareket dergisi özelinde Topçu’ya (çevresindekileri de içinde alacak şekilde) yöneltilmiş bir eleştiri de bu çevrenin “bilimsellik hastalığı” ile itham edilmesidir. İyi temellendirilmemiş söz konusu eleştiri yazılarında, ‘Hareketçiler’de “Müslüman olma düşüncesinin öncelikle hakim olmayışı” ve “İslâmî bazı sistemlerle, daha çok Osmanlı ile özdeş görmeleri düşüncesi dile getirilmiştir.⁶² Topçu’nun Kur’an bilgisini sorgulayan bir eleştiri yazısında ise o, irade kavramını tamamen Blondel doğrultusunda anlayan, İslâmî irade tanımını dışlayan, ortaya koyduğu görüşlerle bir yandan Mutezilenin ‘akıl almaz’ irade anlayışına saplanırken diğer yandan panteist (vahdet-i mevcudcu) bir gayret güden bir felsefeci olarak anılmaktadır.⁶³ Buna karşılık sadece Kur’an değil, İslâmî ilimlerden tefsir, fıkıh, kelâm vd. ile de Topçu’nun fazla bir bağlantısı görülmemekte; eserlerinde bu ilim dallarıyla ilgili bir behresi bulunduğu dair işaretlere pek de rastlanmamaktadır.⁶⁴

Topçu’da oryantalist etkiyi gündeme getiren eleştiriye benzer bir eleştiri de düşüncesinin “eklektik” görüntüsü üzerinedir.⁶⁵ Bu meseleyi gündeme getiren Ergün Yıldırım, “Topçu’nun çeşitli fikir akımlarıyla eklektik bir ilişki içinde olup olmadığı” sorusuna “Onun düşüncesinin dayandığı ana kaynaklara ve ilkelere işaret edilerek cevap verilebileceğini söylemekte ve söz konusu kaynakları Mevlânâ, İbn Arabî, Yunus Emre, Mehmet Âkif ve Anadolu çıkışlı İslâm

60 Bk. Halûk Burhan, *Ahlâk Ayaklanması*, Pınar Yayınları, İstanbul 1999. Aynı kitap Lütfi Bergen imzasıyla *Ayışığı* Kitapları Yayını olarak da basılmıştır. Bu durumda Halûk Burhan, Bergen’in müstearı olmalıdır.

61 Bk. Halûk Burhan, *Ahlâk Ayaklanması*, Pınar Yayınları, İstanbul 1999. Aynı kitap Lütfi Bergen imzasıyla *Ayışığı* Kitapları Yayını olarak da basılmıştır. Bu durumda Halûk Burhan, Bergen’in müstearı olmalıdır.

62 Bk. H. Besli, “Düşünce Gözüyle Dergiler ya da Dergilerden Düşünce’imize Takılanlar”, *Düşünce*, IV. Dönem, Temmuz 1979, S. 2, s. 47-48; Yine aynı yazarın aynı başlıklı bir diğer yazısı: *Düşünce*, IV. Dönem, Eylül 1979, S. 4, s. 44-45.

63 Cemal Doğan, “İrade Davası mı Felsefe Çıkmaz mı?”, *İmza*, Haziran 1989, S. 45, s. 9.

64 Kenan Alpay, “‘Hareket’ Hemen Her Şeyiyle Tercüme ve Sentetikdir”, *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 213.

65 Bu ve daha birçok görüşün dile getirildiği *Tezkire* dergisindeki “40 Yıl Sonra Nurettin Topçu” başlıklı soruşturmaya, bildirimizi sunduktan sonra, sempozyumu baştan sona dinleyerek oturumlara katkılarda bulunan Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı dikkatimizi çekti; teşekkür ediyorum.

düşüncesi ve aksiyonu olarak sıralamaktadır.⁶⁶ Bahattin Cizreli ise Topçu'ya bu eklektik görünümü kazandıran temel etkenin dönemin siyasî şartları olduğu tespitini yapmaktadır.⁶⁷ Buna göre aslında Topçu düşüncesinde bir arada rastlanan İslâmcılık, muhafazakârlık, milliyetçilik, sosyalizm gibi Türkiye'de bugün artık birbirinden ayrılmış gözükken düşünce yapılarının keşiştiği (birleşip kaynaştığı) üst yapı "Anadoluculuk" olarak isimlendirilebilir. Dolayısıyla sayılan "düşünce ekolleri Topçu'yu kendilerine yontmaktan vazgeçse ve yeni bir başlık altında okumaya başlasa" bu alanda daha gerçekçi bir kulvar açılacaktır.⁶⁸ Kenan Alpay'a göre Topçu'nun eklektik görünümü "sürekli bir arayış içinde" olmasından kaynaklanmaktadır ve "Bu sebeple Topçu, fikrî serüvenini başladığı yerde ve aynı kıstaslarla bitirmemiş"⁶⁹ görünmektedir.

Topçu'nun yeterince anlaşılmadığını düşündüğümüz bir yönü de "dinde reform" konusuyla alâkalıdır. Bu hususta söyledikleri bir bütünlük göstermese de "din pozitivistleri" tabirini bir suçlama olarak belki de ilk kez kullanan Topçu'yu klasik anlamda dinde reform savunuculuğuyla suçlamayı sağlayacak veriler tam olarak elimizde yoktur.⁷⁰ Bu alandaki eleştiriler ayrıca (yerinde özetlediğimiz) Atsız'ın Topçu'yu Şiiliğe karşı klâsik İslâm fıkıh ve kelâmının sıkı bir savunucusu olarak göstermesiyle de bir arada ele alınmalıdır.

Nihayet Topçu'ya yöneltilen bir tür "rejim karşıtlığı" eleştirisine ise cesaretsizce de olsa Sadettin Elibol'da rastlıyoruz: Nurettin Topçu Cumhuriyet'in ilkyıllarında ülkede oluşturulmak istenen 'millî rönesans'a katkıda bulunsunlar diye Batı ülkelerine gönderilen 'binlerce' talebeden biridir. Fransa'da felsefe öğrenimi görmüş ve Türkiye'ye hocası M. Blondel'in "hareket felsefesi"nin bir temsilcisi gibi dönmüştür. Kendisinden millî rönesans hareketine bir şekilde katılması beklenirken, o "tam tersine hareket eder; kendisini yetiştiren devrime en küçük bir minnet duymaz." Hatta "Gençliği antiemperyalist çevrelere kaptırmamak için naiv ve eklektik bir ütopya (İslam sosyalizmi) söylemi geliştirir. Türk devriminin eğitimden bilime, sanattan ekonomiye hemen her alanda yarattığı birikimi görmezden gelir." Bunun temelinde biraz da erken dönem TBMM'nin muhalif simalarından "aile büyüğü" Hüseyin Avni Ulaş'ın "ardılı olma hevesi" bulunmaktadır. Yine de dönemin Maarif Bakanı H. Âli Yücel tarafından 'korunur, kollanır'; "ders kitapları dışındaki eserlerinde (kimi zaman doğrudan, kimi zaman dolaylı) Türk devrimini yadsır."⁷¹

Elibol, görüldüğü üzere Topçu'yu bir tür 'nankörlük'le suçlamakta; "kendisine temel sorun olarak ahlaki seçen bir muhalife, ahlak açısından da bakmak" istediğini vurgulayarak Topçu'yu ahlâkî açıdan tutarsız bir tavır içinde gördüğünü ihsas etmektedir.

Topçu hakkındaki en uzun süreli eleştiri-karalama yayını "Çalgıcılar" adlı öyküsünün

66 Yıldırım, a.y., s. 194.

67 Bahattin Cizreli, "Topçu'nun Siyasal Pozisyonundaki Renklilik İslâmcılığını Bastıramaz", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 199.

68 Mustafa Kemal Sağlam, "Topçu İçin Alman Milliyetçiliği, Amerikan ya da Batı Modernleşmesine Yeğdir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 203.

69 Alpay, a.y., s. 208.

70 Konunun özetle ele alınışı için bk. Baran Dural, "Dinde Reform Sorunu", "Din Adamlarının İhaneti ve Din "Pozitivistleri", *Başkaldırı ve Uyum: Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu*, Birharf Yayınları, İstanbul 2005, s. 303-306.

71 Sadettin Elibol, "Bir Bağlanış ve Kopuş Hikâyesine Giriş", *Türk Yurdu*, Nisan 2011, S. 284, s. 256-258.

yayınlanmasından sonra *Anadolu* gazetesindeki neşriyattır. Birkaç hafta sürdüğünü bildiğimiz bu tefrikaya ise ne yazık ki ulaşamadık.⁷²

Çelişkileriyle Eleştirilere Toplu Bakış

Derlemeye çalıştığımız eleştirileri söz konusu ederken dikkatimize çarpan zayıflıklara ve çelişkilere rastlamış bulunuyoruz. Bu zayıflıklara yer yer dikkat çekmeye çalıştık. Bu tür eleştirilerde sıkça rastlandığı gibi Nurettin Topçu eleştirilerinde de karşımıza çıkan temel zaaf, çeşitlilik göstermesi ve zaman içinde değişikliklere uğraması muhtemel bir düşünce toplamını sadece bir yönüyle ele almak şeklindedir. Ayrıca bazı eleştiriler, düpedüz ‘suçlama’ katına ulaşıyor görünmektedir ki neyin eleştiri, neyin suçlama olduğunu ayırt edebilmek bazen zorlaşmaktadır.

Topçu’da en çok eleştirilen “insancılık karşıtlığı boyutlarında Yahudi karşıtlığı” hususu çoğu zaman ırkçı bir yaklaşım olarak nitelenmiş, fakat sadece üç makalesinde dile getirilen bu düşüncenin genel Topçu düşüncesi içindeki belirleyiciliği pek de sorgulanmamıştır. Oysa Türkiye’de Topçu’dan yola çıkılarak bir Yahudi karşıtlığı gelişmiş gözükmemektedir ve bu karşıtlık zaten ondan bağımsız olarak gerek sağ, gerekse sol çevrelerde her zaman var olmuştur.

Âdeta aksiyoner bir Yahudi düşmanı gibi lanse edilmesine rağmen Topçu, Gandhi’ye duyduğu ilgi sebebiyle “pasifizm”le de suçlanabilmiştir. Bu iki eleştiri veya suçlama birbiriyle çelişir gözükmektedir. 1930’lu yıllarda Gandhi dolayımında kendisine yöneltilen pasifizm suçlamasının konjonktürel olduğunu düşünebilirdik fakat Topçu Gandhi’ye ilgisini son zamanlarına kadar muhafaza etmiş gözükmektedir. Çünkü Topçu’nun diğer yazıları gibi Gandhi’yle ilgili yazıları da külliyatında yer almaya devam etmektedir. Üstelik son devir sûfilerinden Abdülaziz Bekkine ile kurduğu bağlantının onda öfkeden arınma ve merhametli olma konusunda nasıl bir katkı sağladığı da bu bapta pek dikkate alınmamıştır. Bu sûfinin ölümü üzerine yazdığı “Yıldırım’ın Huzurunda” başlıklı öyküsü bu hususta önemli ipuçları barındırmaktadır.

Yine Atsız tarafından Topçu’ya yöneltilen “Turancılık karşıtlığı” eleştirisi de suçlama katına ulaşmaktadır. Turancılık karşıtlığı eleştirisi onun belli çevrelerce neredeyse bir “Türk düşmanı” gibi takdim edilmesine sebep olmuştur. Fakat beri yanda onda Anadolu Türkleriyle sınırlı da olsa bir Türklük vurgusuna rastlanması bu kez de milliyetçilik eleştirisi yapan çevrelerce itici bulunmuş ve sırf bu sebeple ırkçı olabileceği endişesi dile getirilmiştir.

Düşüncesinde oryantalizmden izler taşımakla eleştirilmesi ise Osmanlı yenileşme dönemlerinden itibaren yetiştirdiğimiz bütün fikir adamlarının aynı ‘illet’le mâlül görülebilmesi sebebiyle çok sıradan bir eleştiri görünümündedir. Eklektik bir düşünce sahip oluşu söz konusu edilirken de aslında benzer bir durum söz konusudur. Çağımızda yaşayan

72 Söz konusu neşriyattan bizi Mehmet Doğan haberdar etti. Fakat Milli Kütüphane’nin süreli yayınlar bölümünde gördüğümüz 1939 tarihli *Anadolu* gazetesinde böyle bir tefrikaya rastlayamadık. Belki aynı adı taşıyan başka bir gazetededir ve bu süreli yayın Milli Kütüphane’ye girmemiş olmalıdır. Milli Kütüphane’deki mesaisinden dolayı kardeşim Selma Günaydın’a da teşekkür borçluyum.

herhangi bir Müslüman düşünürün Batılı o veya bu düşünceden izler taşıması, neredeyse düşünülemez bir durumdur.

Topçu'nun aldığı bütün eleştirilere rağmen *Hece* dergisinin kapsamlı Nurettin Topçu Özel Sayısı'ndan sonra düşüncesinin artık belli bir akliselimle değerlendirileceğinin örneklerinden biri de ölümünün 40. yılı münasebetiyle *Tezkire* dergisinin düzenlediği soruşturmadır. Bu soruşturmaya katılanların verdiği cevaplarda Topçu'nun gerçek anlamda eleştirilebilir hemen her yönü ele alınmış ve bu eleştiriler, dönemin sosyal ve siyasî yapısıyla bir arada değerlendirilerek makul sonuçlara ulaşılmıştır diyebiliriz.

Nurettin Topçu'ya daha iyi anlayabilmenin bir yolu da -diğer bütün fikir adamları için de söz konusu edilebileceği gibi- ona yöneltilen eleştirilere bakmaktır. Eleştirilere toplu bir bakış, çelişkileri de ortaya çıkarmakta, hatta eleştiri sahiplerinin fikrî arkaplanları, samimiyetlerinin derecesi gibi hususlarda da belli bir izlenim vermektedir. Sonuçta eleştirilerin çarpışmasından daha net bir 'vâkıa' ortaya çıkabilmekte; bir fikir adamının moral portresi daha net bir biçimde görünür kılınabilmektedir.⁷³

Kaynaklar

- A. C., "Mecmualar / Hareket", *Oluş Edebiyat-Fikir*, 2 Nisan 1939, S. 14, s. 222.
- Abdülaziz Bedrî, *İslâm ve Sosyalizm*, çev. Ali Kemal Saran, İkbâl Yayınları, 4. b., Ankara, t.siz.
- Ahmet Tabakoğlu, "Nurettin Topçu'nun İslam Sosyalizmi", *Toplu Makaleler 1. İktisat Tarihi*, Kitabevi Y., İstanbul 2005, s. 462-477.
- Asım Öz, "Kökten" Değişim Öncesinde Uğur Kökden", <http://www.dunyabulteni.net/kokten-degisim-oncesinde-ugur-kokden/349858/kokten-degisim-oncesinde-ugur-kokden>
- Atasoy Müftüoğlu, "Sessiz ve Derin Bir Kişilik", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 367.
- Bahattin Cizreli, "Topçu'nun Siyasal Pozisyonundaki Renklilik İslâmcılığını Bastıramaz", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 199-201.
- Baran Dural, "Üçüncü Bölüm", *Başkaldırı ve Uyum: Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu*, Birharf Yayınları, İstanbul 2005, s. 189-228.
- Cemal Doğan, "İrade Davası mı Felsefe Çıkamaz mı?", *İmza*, Haziran 1989, S. 45, s. 9.
- D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, 3. b., İstanbul 1986.,
- Ergün Yıldırım, "Topçu Türklüğü İçinde Tutan Bir İslâmcılığın Temsilcisidir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 196.

73 Bir kısım eleştirilerden haberdar olmamıza rağmen ulaşamadığımızı ve fakat bildiri metinlerinin kitaplaşma süreci başladığından çalışmamıza burada nokta koymak zorunda kaldığımızı belirtelim. Dolayısıyla bu çalışmayı itmam etme çabamız sürecektir.

- Erol Güngör, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşr., 3. b., İstanbul 1989, s. 265-288.
- Ezel Erverdi, "Bir İzin Peşinde", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 70-71.
- Fırat Mollaer, "Nurettin Topçu Janus'u Üzerine ya da Bir Eleştiri Üzerine", *Hece*, Yıl: X, Mayıs 2006, S. 113, s. 126-137.
- Fırat Mollaer, "Türk Sosyalizmine Bir Katkı: Türk Düşünce Dünyasında Anadolu Sosyalizmi", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 23-41.
- Fırat Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı: Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*, Dergâh Yayınları, 1. b., İstanbul 2007.
- Fırat Mollaer, *Türkiye'de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, Dergâh Y., 1. b., İstanbul 2008.
- George Orwell, *Kitaplar ve Sigaralar*, çev. Levent Konca *Sel Y., 1. ve 2. b., İstanbul 2012.
- H. Besli, "Düşünce Gözüyle Dergiler ya da Dergilerden Düşünce'mize Takılanlar", *Düşünce*, IV. Dönem, Temmuz 1979, S. 2, s. 47-48; *Düşünce*, IV. Dönem, Eylül 1979, S. 4, s. 44-45.
- Halûk Burhan, *Ahlâk Ayaklanması*, Pınar Yayınları, İstanbul 1999 [Aynı kitap Lütfi Bergen imzasıyla: *Ayışığı* Kitapları Yayını olarak da basılmıştır].
- Hareket Dergisi (1939-1943)*, haz. İsmail Kara, Dergâh Y., 1. b. İstanbul 2015, s. 141-142 [tıpkıbasım].
- Hayrani Altıntaş, "İslam Tasavvufunun Meseleleri'nin Bir Değerlendirmesi", *Erol Güngör İçin*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Y., Ankara 1988, s. 113-121.
- Hüseyin Nihâl Atsız, "Bir Felsefe Öğretmeninin Yanlıları", *Basılmamış Makaleleri*, Togan Y., İstanbul 2012, s. 508.
- Hüseyin Perviz Hâtemi, "Sosyalizm ve İslâmiyet Tartışmaları: Başlangıç", *Hareket*, V. Dönem, Nisan 1966, S. 4, s. 21-22 - XIII. Bölüm, V. Dönem, Mayıs 1967, S. 17, s. 21-27.
- Hüseyin Su, "Yarıncı Türkiye'nin Öyküleri", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 349-356.
- İmzasız, "Nurettin Topçu, Almanlar ve Hitler", *Millî Gazete*, 15 Mayıs 2006 Pazartesi.
- İmzasız, "Nurettin Topçu'nun İlk Kitabı Bir Roman: Reha", *Dergâh*, c. X, Haziran 1999, S. 112, s. 6.
- İsmail Kara, "Bir Kâseden Bin Neşve Peydâ (Nurettin Topçu)", *Sözü Dilde Hayali Gönülde*, Dergâh Y., İstanbul 2005, s. 26-57.
- İsmail Kara, "Nurettin Topçu'nun Hayatı", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 13-14.
- İsmail Kara, *Nurettin Topçu: Hayatı ve Bibliyografyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.
- Kenan Alpaly, "Hareket' Hemen Her şeyiyle Tercüme ve Sentetiktir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 216.
- Köksal Alver, "Anadoluculuk ve Nurettin Topçu", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 258-265.
- Köksal Alver, *Sosyolojik Açından Anadoluculuk*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi de 1996.
- Laurent Mignon, "Nurettin Topçu Özel Sayısının Ardından Birkaç Düşünce", *Hece*, Yıl: X, Nisan 2006, S. 112, s. 122-127.
- Lütfi Bergen, *Edebî Metinde Din-İktisat*, *Ayışığı* Kitapları Yayını, İstanbul 2012.
- Lütfü Şehsuvaroğlu, *Türk Sosyalizmi ve Nurettin Topçu*, Elips Y., Ankara 2011.

- M. Fatih Birgül, "İlk Mektep Yılları ve Öte-dünyalı Bir Çocuk", *İrade Hareket İsyân: Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi I*, Dergâh Y., İstanbul 2013, s. 48-52.
- M. Orhan Okay, *Anadolu'dan Hatıralarla Nurettin Topçu'nun Mektupları*, Cümle Yayınları, Ankara 2015.
- "Mahkeme" (Özel Sayı), *Fikir ve Sanatta Hareket*, 1976-1977, S. 115.
- Mehmet Kaplan, *Âli'ye Mektuplar*, haz. Zeynep Kerman-İnci Enginün, Dergâh Yayınları, 1. b., İstanbul 1992.
- Muhsin Mete, "Taşralı" Üzerine", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Y., 1. b., İstanbul 1992, s. 129-133.
- Mustafa Kemal Sağlam, "Topçu İçin Alman Milliyetçiliği, Amerikan ya da Batı Modernleşmesine Yeğdir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 203.
- Mustafa Kutlu, "Nurettin Topçu'nun Hikâyeleri: Taşralı", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Y., 1. b., İstanbul 1992, s. 123-128.
- Muzaffer Civelek, "Taşralı'daki Son Hikâyelere Dair", *Dergâh*, c. XV, Eylül 2004, S. 175, s. 1 ve 7-9.
- Muzaffer Civelek, "Yıldırımın Huzurunda", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 350-357.
- Necip Fazıl Kısakürek, "Nurettin Topçu", *Bâbîâli*, Büyük Doğu Y., İstanbul 1985, s. 389-392.
- Necip Fazıl Kısakürek, *Sosyalizm Komünizm ve İnsanlık*, Büyük Doğu Yayınları, 2. b., İstanbul 1985.
- Nurettin Topçu, *Taşralı*, yay. haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Y., 2. b., İstanbul 1998.
- Nurettin Topçu ve Bugünkü Türkiye*, derl. Muammer Çelik, Ülke Kitapları Y., 1. b., İstanbul 2000.
- Nurettin Topçu, "Din Hayatı", *Ahlâk Nizâmı*, Hareket Yayınları, 2. b., İstanbul 1970, s. 185-194.
- Nurettin Topçu, "İnsanlar ve Yahudiler", *Ahlâk Nizâmı*, Dergâh Y., İstanbul 1999, s. 205-209; "Para ve Yahudi", *a.g.e.*, s. 210-213; "İslam Davası ve Yahudilik", *a.g.e.*, s. 214-218.
- Nurettin Topçu, *Din ile Kin'in Mücadelesi*, Hareket Yayınları, Arı B.evi, Ankara [1952].
- Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 334-341.
- Sadettin Elibol, "Bir Bağlanış ve Kopuş Hikâyesine Giriş", *Türk Yurdu*, Nisan 2011, S. 284, s. 256-258.
- Selma Günaydın, *Meyveli Ağaç: Necip Fazıl'a ve Sanatına Yöneltilen Eleştiriler*, Kurtuba Yayınları, Ankara 2010.
- Tanıl Bora, "Topçu: Muhafazakar Devrim?", *Türk Sağının Üç Hâli / Milliyetçilik – Muhafazakârlık – İslâmcılık*, Birikim Y., İstanbul 2003, s. 90-91.
- Teoman Duralı, *Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyeti*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Uğur Kökden, "Taşralı / Nurettin Topçu'nun Hikâyeleri Üzerinde Bir Tenkid Denemesi", *Büyük Doğu*, X. Devre, 14 Ağustos 1959, S. 24, s. 6 ve 13.
- Yusuf Kaplan, "Topçu'nun Sözü: İrade Metafiziği", *Yeni Şafak*, 11 Aralık 2015.
- Yusuf Kaplan, "İnsan Ne Olduğunu Hatırlatan Bir Düşünür Olarak Nurettin Topçu: İrade Metafiziği", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s.67.
- Yusuf Turan Günaydın, "Bağlanma: Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu İlişkisi", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 94-97.
- Yusuf Turan Günaydın, "Hareket Dergisi Dizini", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2016, S. 109, s. 561-635.
- Yusuf Turan Günaydın, "Nurettin Topçu Bibliyografyası-II", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2016, S. 109, s. 552-560.